
Praktische opdracht

Economie pilot Vwo
schooljaar 2009-
2010

Versie 0.3

Supermarkt moet kunnen aantonen dat het een startersfunctie is Winkel mag selecteren op leeftijd

Van onze verslaggever
Sander Heijne

AMSTERDAM Supermarkten mogen bij het aannemen van personeel best selecteren op leeftijd. Dat blijkt uit een uitspraak die de Commissie Gelijke Behandeling donderdag deed. De winkeliers moeten dan wel kunnen aantonen dat het een startersfunctie betreft. Ook mag de winkel niet voornemens zijn de jongere na drie tijdelijke arbeidscontracten weer te ontslaan.

De commissie deed de uitspraak in een zaak die Güven Erkaslan (23) tegen AH to Go had aangespannen. Vorig jaar informeerde de student hbo-rechten naar een bijbaantje bij een filiaal van de winkelketen op station Nijmegen. Op de winkelruit hing een poster waarop om personeel werd gevraagd. Maar de destijds 22-jarige student kreeg te horen dat hij te oud was. De filiaalmanager zei Erkaslan dat de winkel met het oog op de personele kosten geen mensen van boven de 20 jaar aannam.

Erkaslan liet het er niet bij zitten. De student meende dat er sprake was van leeftijdsdiscriminatie. Dat is verboden in Nederland. De Commissie Gelijke Behandeling stelde de student in het gelijk, omdat op de poster niet vermeld stond dat het een startersfunctie betrof.

Volgens zowel FNV Bondgenoten als CNV Jongeren is de zaak van Erkaslan geen uitzondering. Arie van der Pijl van FNV Bondgenoten zegt dagelijks klachten te krijgen van jongeren die na drie tijdelijke contracten bij een supermarkt ontslagen worden. Supermarkten geven er volgens de vakbondsman de voorkeur aan goedkope 15-jarigen aan te nemen. Na drie jaarcontracten, tegen de tijd dat de

Een filiaal van Jumbo in Zeist.

Foto Raymond Rutting / de Volkskrant

jongeren recht hebben op een hoger uurloon, krijgen ze geen nieuw contract meer.

'Ik hoor van filiaalmanagers dat dit beleid is van de hoofdkantoren', zegt Van der Pijl. 'Helaas willen de filiaalhouders dit nooit met naam en toenaam bevestigen, omdat ze dan zelf hun baan kunnen kwijtraken.' Een woordvoerder van de supermarktbranche spreekt de aantijgingen van Van der Pijl tegen.

Toch hoeft je maar een supermarkt binnen te lopen om te zien dat het waar is', zegt hoogleraar arbeidsrecht aan de Universiteit van Amsterdam Evert Verhulp. 'Maar het is heel moeilijk te bewijzen. Wettelijk is het toege-

staan personeel drie tijdelijke contracten aan te bieden. En bij de selectie kan een filiaalmanager altijd zeggen dat een 15-jarige geschikter is voor de baan dan een 20-jarige. Zolang hij dat maar niet als reden noemt.'

Voorlopig zullen de schappen in de supermarkten dus nog wel gevuld worden door scholieren. 'Zeker zolang er niemand naar de rechter stapte', zegt Verhulp. En dat lijkt hem niet zo waarschijnlijk. 'De meeste vakkenvullers hebben als ze 18 zijn betere perspectieven op de arbeidsmarkt dan in de supermarkt te blijven werken. Dus waarom zou je naar de rechter stappen voor iets dat je niet eens wilt, namelijk vakkenvuller blijven?'

» 15-jarigen goedkoop

Minimumloon naar leeftijd in euro's per uur bij een 40-urige werkweek

© 2010 de Volkskrant - van Brn. Min. 32 en W

5 vwo economie pilot

1. Welke van de acht concepten (zie bijlage 1) van het vernieuwde examen economie passend bij het artikel uit de volkskrant van 7 april jl.
2. Selecteer uit de herkende concepten er vier
3. Beschrijf in een stuk van maximaal 250 woorden de vier concepten aan de hand van het artikel. Let er op dat de volgende punten aan bod komen:
 - in gaan op de inhoud van het artikel en aanknopingspunten benoemen met de reeds behandelde stof (memoriseren: kennis).
 - het uitwerken van de in het artikel gevoerde economische redeneringen. Denk daar bij aan het juiste oorzaak – gevolg schema (begrijpen)
 - je eigen mening/conclusie geven. Vergeet de toelichting niet. (toepassen).
 - Je kan daarbij gebruik maken van 3-W vragen (zie bijlage 2)
4. Schrijf tenslotte zelf artikel van maximaal 150 woorden waarin de vier concepten uit de bovenstaande opdracht worden vertaald naar een “fictieve” situatie bij jou in de buurt.

Het is **niet** de bedoeling dat er slechts een samenvatting van het artikel wordt gemaakt.

Beoordeling:

Punten verdeling	Memoriseren	Begrijpen	Toepassen
Combinatie van 4 concepten	2	5	3
Zelf gemaakte artikel			5

Totaal aantal punten is 15.

Je cijfer kun je berekenen door: $90 / 15 \times \text{aantal behaalde punten} + 10 / 10$

Bijlage 1 : vwo de 8 concepten beschreven

1. *Concept Schaarste*

Een kandidaat kan in contexten:

- de spanning verklaren die bestaat tussen behoeften en beperkte middelen en beoordelen in hoeverre keuzes gebaseerd zijn op een bepaalde mate van hiërarchie;
- de samenhang ontdekken in het gegeven dat binnen gezinnen, bedrijven en de overheid overeenkomsten en verschillen bestaan in de afwegingen die worden gemaakt op basis van alternatieve aanwendbaarheid;

2. *Concept ruil*

Een kandidaat kan in contexten:

- het onderscheid tussen productie en consumptie verklaren en de functie van ruil hierin beschrijven;
- motieven voor winststreven en behoeftebevrediging verklaren;
- de stelling bekritisieren dat mannen bij ruil meer waarde hechten aan statusgoederen dan vrouwen;
- aantonen dat bij ruil wederzijds voordeel ontstaat;
- het ontstaan van eigendomsrechten beschrijven en met voorbeelden uitleggen welke invloed eigendomsrechten hebben bij ruil;
- toelichten dat door specialisatie en arbeidsdeling de arbeidsproductiviteit toe kan nemen;
- De opofferingskosten bepalen die behoren bij keuzes die gezinnen en bedrijven maken;
- Onderzoeken of *jongeren* meer budgettaire problemen hebben dan *ouderen*.

geld als smeermiddel van de ruil

Een kandidaat kan in contexten:

- voorbeelden geven van geld als ruil-, reken- en oppotmiddel;
- verklaren waarom transactiekosten niet alleen in geld kunnen worden uitgedrukt en waarom transactiekosten door de introductie van geld afnemen;
- randvoorwaarden beschrijven voor het functioneren van een geldsysteem (zoals fiduciaire en technische vereisten);
- chartaal geld van giraal geld onderscheiden;
- met voorbeelden uitleggen op welke wijze een commerciële bank door geldschepping zijn liquiditeitspositie kan veranderen en dit rekenkundig onderbouwen;
- de intrinsieke en extrinsieke waarde van geld onderscheiden en deze begrippen in relatie brengen met de Wet van Gresham.

3. *Concept markt*

Vraag en aanbod

De kandidaat kan in contexten:

- met voorbeelden uitleggen op welke wijze consumenten een maximaal verschil nastreven tussen de te betalen prijs en de betalingsbereidheid (de prijs die de consument maximaal bereid is te betalen) en dit grafisch onderbouwen;
- aantonen dat marktevenwicht (prijs en hoeveelheid) ontstaat wanneer vraag en aanbod aan elkaar gelijk zijn en dit zowel grafisch als rekenkundig onderbouwen;
- uitleggen dat de omzet wordt verkregen door de prijs te vermenigvuldigen met de hoeveelheid en dit zowel grafisch als rekenkundig onderbouwen;
- voorbeelden geven van factoren waardoor de vraag- en aanbodcurve kunnen veranderen en dit zowel grafisch als rekenkundig onderbouwen;
- het vraaggedrag van consumenten bij prijsveranderingen en inkomensveranderingen aantonen en dit onderbouwen met een berekening waarin dit in de prijselasticiteit en inkomenselasticiteit (beide segmentelasticiteit) tot uitdrukking komt;
- effecten van substitutie en complementariteit van goederen op het koopgedrag verhelderen;
- voorbeelden geven van normale, inferieure- en luxe goederen en de relatie aantonen tussen de aard van deze goederen en de hoogte van de prijselasticiteit en/of de inkomenselasticiteit;

- voorbeelden geven van vaste en variabele kosten en verklaren dat een producent winst maakt als de opbrengsten hoger zijn dan de kosten en dit zowel grafisch als rekenkundig onderbouwen;
- verklaren dat de totale winst maximaal is indien de marginale kosten en de marginale opbrengsten aan elkaar gelijk zijn en dit grafisch onderbouwen;
- toelichten dat uitbreiding van productie winstgevend/verliesgevend is voor een producent wanneer de marginale kosten lager/hoger zijn dan de marginale opbrengsten en dit grafisch onderbouwen.

Marktstructuur

De kandidaat kan in contexten:

- aantonen op welke wijze producenten streven naar maximale winst in een situatie van volkomen concurrentie en dit grafisch onderbouwen;
- aantonen op welke wijze een producent streeft naar maximale winst als er sprake is van een monopolie en dit grafisch onderbouwen;
- aantonen op welke wijze producenten streven naar maximale winst in een situatie van monopolistische concurrentie en dit grafisch onderbouwen;
- aantonen op welke wijze producenten streven naar maximale winst als er sprake is van een oligopolie en dit grafisch onderbouwen;
- met voorbeelden uitleggen wanneer, waarom en op welke wijze het voor producenten zinnig is prijsdiscriminatie toe te passen en dit grafisch onderbouwen.

Welvaart en economische politiek

De kandidaat kan in contexten:

- met voorbeelden uitleggen op welke wijze consumenten en producenten streven naar een maximaal consumentensurplus respectievelijk producentensurplus (het verschil tussen de ontvangen prijs en de minimale prijs waartegen men het goed wil aanbieden) en dit grafisch onderbouwen;
- verklaren dat de som van het consumentensurplus en het producentensurplus de maatstaf is om maatschappelijke welvaart te meten;
- uitleggen dat als het consumentensurplus en het producentensurplus maximaal is, er sprake is van een Pareto-efficiënte situatie;
- met behulp van het Harberger driehoek herkennen hoe welvaartsverliezen ontstaan en dit grafisch onderbouwen;
- met voorbeelden uitleggen dat doelmatigheid in de politiek vaak kan strijden met het criterium van rechtvaardigheid;
- met voorbeelden uitleggen welke invloed belastingen en subsidies hebben op de verdeling van het consumenten en producentensurplus en uitleggen hoe afwenteling hierbij een rol speelt en dit grafisch onderbouwen;
- aantonen dat het mechanisme van vraag en aanbod kan leiden tot inefficiënte uitkomsten;
- beschrijven dat de overheid kan ingrijpen met behulp van prijsregulering (minimumprijzen en maximumprijzen) en dit ingrijpen grafisch onderbouwen;

uitleggen dat de overheid met behulp van toezichthouders op verschillende markten kan optreden;

- effecten van octrooien en patenten op marktgedrag en marktresultaat beschrijven.

4. *Concept ruilen over de tijd*

Gezinnen ruilen over de tijd

De kandidaat kan in contexten:

- voorbeelden geven van voorraadgrootheden en stroomgrootheden en het belang aantonen van deze grootheden voor de verschillende levensfasen waarin gezinnen zich bevinden en dit rekenkundig toelichten;
- aan de hand van de levensloop van gezinnen aantonen waarom en wanneer zij sparen, investeren in zichzelf en/of een schuld opbouwen;
- de prijs van sparen en lenen verklaren;
- met argumenten de keuze tussen sparen en lenen illustreren en de financiële gevolgen van sparen en lenen rekenkundig onderbouwen;
- verklaren dat rente de prijs is voor het uitstellen van consumptie en het onderscheid tussen nominale en reële rente beschrijven en dit rekenkundig onderbouwen;
- de invloed van inflatie op sparen en lenen toelichten en rekenkundig onderbouwen;

De overheid ruilt over de tijd

De kandidaat kan in contexten:

- de schuld van de overheid (staatsschuld) vergelijken met een private schuld en verklaren dat een overheidstekort gezien kan worden als een vorm van uitgestelde belastingheffing;
- met voorbeelden toelichten dat de inkomsten en uitgaven van de overheid behoren tot de stroomgrootheden en dat een overheidsschuld een voorraadgrootte is;
- voorbeelden geven van structurele uitgaven en incidentele uitgaven en toelichten dat structurele uitgaven worden gedekt door belastinginkomsten en dat incidentele uitgaven worden gedekt door een financieringstekort;
- uitleggen dat het spreiden van belasting in de tijd leidt tot een lager welvaartsverlies;
- dilemma's beschrijven bij de keuze tussen pensioenvoorzieningen op basis van het omslagstelsel en het kapitaaldekkingstelsel.

Ondernemingen ruilen over de tijd

De kandidaat kan in contexten:

- de financiële gegevens van een onderneming vertalen in een elementaire balans (voorraadgrootheden) en resultatenrekening (stroomgrootheden) en dit rekenkundig onderbouwen;
- met voorbeelden toelichten dat het bij de balans van ondernemingen gaat om voorraadgrootheden en bij de winst- en verliesrekening om stroomgrootheden.

5. *Concept Risico en informatie*

Risico en verzekeren

- De kandidaat kan in contexten:
- aantonen of iemand risico-avers gedrag vertoont en uitleggen wat dat voor zijn keuze betekent bij het afsluiten van een verzekering;
- aantonen welke afweging een verzekerde maakt tussen kosten en risico bij het afsluiten van een verzekering;
- aantonen dat bij verzekeren sprake is van solidariteit en op welke wijze solidariteit risico's kan verkleinen;
- de motieven beschrijven om bepaalde verzekeringen wel of niet verplicht voor te schrijven (verplichte solidariteit);
- uitleggen dat verzekeraars eigen risico invoeren om zodoende averechtse selectie en/of moreel wangedrag te beperken;
- de keuze van de verzekerde omtrent de hoogte van eigen risico uitleggen.

Effecten van asymmetrische informatie

- De kandidaat kan in contexten:
- aantonen in welke situaties er sprake is van asymmetrische informatie en **bepalen** hoe partijen daarop inspelen;
- aantonen in welke situaties er sprake is van averechtse selectie en **bepalen** hoe partijen daarop inspelen;
- aantonen in welke situaties er sprake is van moreel wangedrag en **bepalen** hoe partijen daarop inspelen.

Risico en beleggen

- De kandidaat kan in contexten:
- voorbeelden geven van beleggingen met een hoog/laag risico en de keuze hiervoor toelichten met argumenten;
- obligaties en aandelen vergelijken ten aanzien van de mate van risico en het te verwachten rendement;
- uitleggen dat aandelen en obligaties in waarde dalen/stijgen bij stijging/daling van de rente.

6. *Concept samenwerken en onderhandelen*

Samenwerken

De kandidaat kan in contexten:

- aantonen wanneer sprake is van een gevangenendilemma en dit rekenkundig onderbouwen;
- voorspellen wat de uitkomst is van een gevangenendilemma en uitleggen dat deze uitkomst een evenwicht is dat gevormd wordt door dominante strategieën;

- uitleggen waarom in een gevangenendilemma individuele of collectieve belangen worden geschaad;
- met voorbeelden uitleggen waarom bij collectieve goederen sprake kan zijn van het gevangenendilemma;
- een Nash evenwicht onderscheiden van een evenwicht in dominante strategieën; verklaren dat herhaling van een gevangenendilemma invloed heeft op de uitkomsten; met voorbeelden uitleggen dat het herhaaldelijk treffen van dezelfde spelers kan leiden tot meerdere evenwichtsuitkomsten;
- positieve en/of negatieve externe effecten beschrijven;
- aantonen dat sprake kan zijn van meeliftgedrag en met voorbeelden uitleggen waarom meeliftgedrag een vorm is van een extern effect;
- uitleggen dat verschillen in sociale normen oorzaak kunnen zijn van meerdere evenwichtsuitkomsten en de gevolgen daarvan op het afsluiten van contracten verklaren;
- simultane spelen onderscheiden van sequentiële spelen;
- verklaren dat zelfbinding geloofwaardig moet zijn om invloed te hebben op de speluitkomst;
- uitleggen dat reputaties invloed hebben op de speluitkomsten, en illustreren dat ze de geloofwaardigheid van zelfbinding beïnvloeden;
- aantonen dat zelfbinding marktpartijen kan afschrikken om tot een markt toe te treden; de invloed van zelf binding verhelderen bij de totstandkoming van samenwerking.

Onderhandelen

De kandidaat kan in contexten:

- uitleggen welke samenwerkingsdilemma's ontstaan bij onderhandelingen als het gaat om de verdeling van het surplus en de consequenties hiervan voor beide partijen toelichten;
- voorbeelden geven van verzonken kosten en uitleggen wat de mogelijke gevolgen kunnen zijn voor benadeelde partijen die verzonken kosten hebben bij onderhandelingen;
- voorbeelden geven van kosten in geval van specifieke investeringen en deze in relatie brengen met het berovingsprobleem.

7. *Concept welvaart en groei*

Algemeen evenwicht

De kandidaat kan in contexten:

- met voorbeelden uitleggen dat ontwikkelingen op een bepaalde markt gevolgen kunnen hebben voor de uitkomsten op een andere markt;
- een reële en monetaire kringloop uitleggen en grafisch en rekenkundig toelichten.

Welvaart

De kandidaat kan in contexten:

- de relatie beschrijven tussen het BBP en de toegevoegde waarde;
- toelichten waarom de omvang van het BBP een beperkte welvaartsmaatstaf is; het BBP verklaren vanuit productie, inkomensvorming en de finale bestedingen en dit rekenkundig onderbouwen;
- het systeem van de nationale rekeningen uitleggen en daarbij de sectoren gezinnen, ondernemingen, overheid en buitenland onderscheiden;
- met behulp van berekeningen de nationale rekeningen verhelderen;
- met behulp van de Lorenzcurve de verdeling van het primaire inkomen en het secundaire inkomen concretiseren en dit grafisch en rekenkundig onderbouwen;
- verklaren waarom de Lorenzcurves kunnen verschillen tussen landen;
- aantonen dat het belastingstelsel een afspiegeling is van de opvattingen over de gewenste mate van inkomensongelijkheid tussen individuen en groepen (nivelleren en denivelleren);
- verschillende belastingstelsels beschrijven (zoals progressief tarief, proportioneel tarief, degressief tarief) en de gevolgen concretiseren voor de inkomens, met gebruikmaking van de parameters marginaal belastingtarief en heffingskorting.

Groei

De kandidaat kan in contexten:

- structuurontwikkeling en de groei van het BBP door inzet van de productiefactoren verklaren en met voorbeelden uitleggen dat menselijk kapitaal en technologische vooruitgang van steeds groter belang zijn;
- productiviteitsverschillen tussen landen verklaren;
- convergentie en divergentie van ontwikkelingslanden en ontwikkelde landen aan de hand van de ontwikkeling van en determinanten voor het BBP verklaren;
- de verschillende inkomenscategorieën classificeren en ontwikkelingen in de categoriale inkomensverdeling verklaren.

8. *Concept goede tijden, slechte tijden*

Conjuncturele verschijnselen

De kandidaat kan in contexten:

- aan de hand van de geaggregeerde vraag en het geaggregeerde aanbod de relatie tussen de hoeveelheid goederen en diensten en het nationale prijsniveau bepalen en grafisch onderbouwen;
- de gevolgen uitleggen van prijsrigiditeit op de korte termijn;
- de gevolgen uitleggen van flexibele prijzen op de langere termijn;
- de relatie tussen de geaggregeerde vraag en het prijsniveau uitleggen en de daaruit resulterende neutraliteit van geld uitleggen aan de hand van de Verkeersvergelijking van Fisher en deze relaties rekenkundig onderbouwen;
- verklaren dat de verandering van prijzen (inflatie en deflatie) van goederen en diensten invloed heeft op de koopkracht van mensen;

- verklaren dat een economie met geld als ruilmiddel vervalt tot een ruileconomie als hyperinflatie optreedt;
- aantonen dat mensen aan het verschijnsel van geldillusie lijden;
- uitleggen dat in situaties van laagconjunctuur door loonstarheid op korte termijn onvrijwillige werkloosheid ontstaat en op langere termijn, door werking van het marktmechanisme, het evenwicht hersteld kan worden en dit grafisch onderbouwen;
- welvaartsvaste uitkeringen en waarde vaste uitkeringen vergelijken en rekenkundig onderbouwen;
- verklaren dat het aanbod van en de vraag naar een valuta de wisselkoers (prijs van een valuta) bepalen en rekenkundig onderbouwen;
- uitleggen dat het aanbod van en de vraag naar valuta het gevolg is van internationale transacties en op welke manier deze geregistreerd worden op een betalingsbalans (lopende rekening en kapitaalrekening) en dit rekenkundig onderbouwen;
- verklaren dat het loonniveau, de arbeidsproductiviteit en de inflatie invloed hebben op de internationale concurrentiepositie en daarmee op de betalingsbalans en de wisselkoers.

Registratie van conjunctuur **De kandidaat kan in contexten:**

- verklaren dat met behulp van het prijsindexcijfer de inflatie berekend kan worden en dit rekenkundig onderbouwen;
- voorbeelden geven van conjunctuurindicatoren en aantonen dat deze indicatoren aanwijzingen kunnen zijn voor veranderingen in de groei van het BBP;
- het verschil uitleggen tussen nominale en reële economische groei;
- de feitelijke groei van het BBP vergelijken met de trendmatige groei (laagconjunctuur/hoogconjunctuur).

Conjunctuurbeleid **De kandidaat kan in contexten:**

- toelichten op welke wijze de overheid conjunctuurbeleid kan voeren en onderscheid maken tussen anti-cyclisch en pro-cyclisch conjunctuurbeleid;
- voorbeelden geven van ingebouwde stabilisatoren en kan aantonen dat deze een dempende invloed kunnen hebben op de schommelingen in de conjunctuur;
- uitleggen op welke wijze een Centrale Bank monetair beleid kan inzetten om de inflatie te beteugelen en welke andere effecten dit beleid op de conjunctuur kan hebben;
- uitleggen dat de geloofwaardigheid en zelfbinding van een Centrale Bank van belang zijn bij de keuze tussen vaste wisselkoersen, beperkt zwevende wisselkoersen en flexibele wisselkoersen.

BIJLAGE 2: Als mogelijk hulpmiddel bij het analyseren van het artikel kun je gebruikmaken van de “3 W-vragen”.

Wat?

Waarom? (of: Waardoor?)

Welk gevolg? (voor de tweede stap van toepassen – analyseren en derde stap creëren)

Met het antwoord op de eerste vraag kan je laten zien welke kennis en begrip van de economische concepten je in huis hebt. Probeer je zo nauwkeurig mogelijk aan te geven waar het artikel over gaat. **Verklaar ook alle moeilijke economische begrippen.** In een artikel over “kinderarbeid in Afrika door multinationals” kunt je dus de vraag stellen: **Wat** wordt verstaan we onder kinderarbeid? **Wat** is een multinational? **Wat** is de kern van het artikel?

Vervolgens moet je alle verbanden verklaren, toepassen en analyseren. Hiermee laat je zien dat je de stof kunt toepassen. Bij bovenstaand voorbeeld zou je de vraag kunnen stellen: **waarom** willen bedrijven zich vestigen in landen waar kinderarbeid plaatsvindt? Of: **waarom** komt er in (veel) landen kinderarbeid voor? Je zou ook naar aanleiding van het artikel ook kunnen onderzoeken in welke landen kinderarbeid voorkomt. De verbanden die in het artikel worden genoemd zonder verdere uitleg zul jij moeten uitleggen.

Daarna kun je vragen: welk(e) gevolg(en) is / zijn te verwachten. Het evalueren. In ons voorbeeld bijvoorbeeld: **wat zijn de gevolgen** van kinderarbeid voor de betreffende kinderen? Of: **welk(e) gevolg(en)** heeft de komst van bedrijven voor de werkgelegenheid in een land? Blijft ook in de toekomst kinderarbeid bestaan? Hier kun je ook eventueel je eigen mening/redenering kwijt.

NB: Je bent niet verplicht ieder artikel volgens de 3W-methode te analyseren, maar zorg dat je analyse aan de voorwaarden voldoet.